

IRODALOM

KÖNYVEK

Az Ormánság örök
avagy egy diskurzus lezáratlansága

Kováts Zoltán: *Az Ormánság népesedés-története, 1720–1990*. Múzeumi Tudományért Alapítvány, Szeged, 2011. 208 o.

Az Ormánság hívszónak bizonyul a hazai kurrens népeségkutatás körében: a régió hálás és kimeríthetetlen téma, s hogy mennyire nem kerüli el a fiatal kutatók érdeklődését, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az idén áprilisban Debrecenben megrendezett Országos Tudományos Diákköri Konferencián két szekcióban is – a néprajzban és történelemben – volt olyan pályamű, amely az Ormánsággal kapcsolatos kutatásért nyert első helyezést.

A közelmúltban elhunyt Kováts Zoltán munkája így kifejezetten fontosnak tűnik: címében olyan népesedés-történeti áttekintést ígér, amelynek a folyó kutatások igen nagy hasznát vehetik majd. A kötet egyfajta tisztelgés is a szerző előtt: mint a hátsó borítón közölt életútból kiderül, a kiadás posztumusz. A mini biográfia, ha nem is egészen szofisztikált stílusban, de viszonylag részletesen bemutatja a történész demográfus életútját, annak főbb állomásait, családi vonatkozásait. A posztumusz kötet ugyanakkor elbírta volna a szerző legfontosabb műveire vonatkozó pontos bibliográfiát (különösen, hogy az egyetlen hivatkozott mű megjelölése is pontatlan¹). Mindezen túllépve azonban érdeklődésünk töretlen volt, különösen, hogy – ismerve Kováts Zoltán debreceni és budapesti kötődését – a téma elfogulatlan, objektív vizsgálatát vártuk.

A kötet három fő fejezetre tagolódik. Az első az Ormánság földrajzi helyzetének meghatározásával foglalkozik és az ormánsági falvak meglétének folyamatosságát igyekszik bemutatni. A topográfiai szakszerűséget követő meghatározást azonban ez esetben pontatlannak érezzük: bár Kováts utal a néprajzi táj népviselethez kötött meghatározására, azt a következtetést azonban nem vonja le belőle, hogy a régió kiterjedésének meghatározása csak hozzávetőleges lehet. Súlyosabb hibának látjuk viszont Sellye és Okorág Somogy megyéhez sorolását, még ha az Ormánságnak valóban volt is két olyan települése, amely az 1950-es megyerendezés előtt nem Baranya megyéhez tartozott.² A falvak megléte folyamatosságának bizonyítása pedig ahhoz a felfogáshoz (retorikához) csatlakozik, amely a helyi őslakosoknak a „griffes indás” magyaroktól való egyenes ági leszármazását hivatott hangsúlyozni. A fejezet olvasása során többször ütközünk lakonikus megállapításokba, ilyen például a középkori anyagok szűkössége feletti sajnálkozás, de általában is elmondhatjuk, hogy a könyv felépítése, szerkezete nem olvasóbarát: hiába vannak meg a nagyobb szerkezeti egységek, azokon belül a szöveg – javarészt a nagymértékű adathalmozás miatt – szétesik. Előfordul emellett nyelvtanilag hibás, értelmetlen cím is, ilyen például az első rész 6. fejezete (*A születés*

¹ Sorskérdésünk – a népesedés. *Tiszatáj*, 1970. 5–6. sz. 439–451. helyett: Kováts Zoltán: Sorskérdésünk – a népesedés. *Tiszatáj*, 1970. 5. sz. 439–446. és 6. sz. 541–546.

² A Kováts Zoltán által említett Drávafok mellett Markóc sorolható ide.

korlátozás kezdete a gazdasági háttér). Módszertani szempontból nem egy esetben hiányoltuk a források megjelölését. Mindemellett Kováts mintha folyamatosan küzdene kötete célkitűzésével: míg a bevezetőben az 1720-ban felvett családok rekonstruálását tűzi ki (s akkor nem felejtjük el a kötet címét sem!), a jobbágyvilág bemutatásával foglalkozó fejezetben már feladja a kapcsolódó névanyag elemzését, amely pedig – úgy véljük –, nélkülözhetetlen eleme lenne a kitűzött feladatnak. Kováts az első részben vállalkozik a gazdasági háttér vizsgálatára is (a későbbiekben is vissza-visszatér rá), ez azonban csupán a helyzet felszínes áttekintésére korlátozódik, így például hiába említi a lecsapolások és a vízszabályozások tényét, az igazi mélyfúrás elmarad.

A demográfiai viszonyok áttekintésekor csak a folyamat végpontja konkrét. A könyv főcímében az 1720-tól történő vizsgálatot ígéri, a második rész címe 1830-cal indít, míg az alcímben 1784-et jelöli meg origóul. Nem kevésbé szúr szemet az sem, amikor a népesedési tendenciák vizsgálatokor a különböző felekezetek kapcsán „minőségi eltérésekről” beszél. Érdeemes elgondolkozni azon is, vajon miért látta szerencsésnek a demográfiai folyamatok kettéosztását (1900 előtt és után). Maga arra hivatkozik, hogy ekkortól rendelkezik községsoros adatokkal, amit nem tudunk elfogadni, miután pár sorral alább utal a Klinger-féle adatbázisra (melynek 20. századra vonatkozó része sem 1900-zal, hanem 1901-gyel indul). A népesedési tendenciák bemutatása több fontos szempontot is nélkülöz: a termékenységi mutatók alkalmazása ugyanúgy hiányzik, mint az alapvető migrációs folyamatok elemzése (még ha az előbbiről Andorka kutatásának bemutatásakor szót ejt, az utóbbit pedig – ha csak néhány mondat erejéig is – később vázolja).

Tény, hogy az Ormánság kapcsán, főleg ha a kutatás egészen a közelmúltig kiterjed, nem lehet szó nélkül elmenni a cigány etnikumú lakosság népesedési tendenciáinak alakulása mellett. Kováts Zoltán nem is tesz így, sőt nagy hangsúlyt fektet a kérdésre. Úgy véljük, talán túl nagyot is, főleg mivel a nemzetiségileg sokszínű Baranya megye egyéb – Ormánságban is élt, illetve részint még élő – nemzetiségeire való utalásai szinte elvesznek a szövegben. Az ormánsági egykézés kérdésköre kapcsán – különösen a harmincas évek vitáiban – nagy szerepet játszott többek között Illyés Gyula és Kovács Imre publicisztikája, akik különösen nagy hangsúllyal emlegették a németek (svábok) – máig sem egészen rekonstruált – terjeszkedését. Nem szabad azonban elfelejtkeznünk az itt élt horvátokról és szerbekről sem. Az olvasó számára nóvum lehet Kováts utalása a Magyarországon élő szlovákok egykézésére – ez további utánaolvasásra, kutatásra ösztönözhet. Ugyanilyen érdekes – és alaposabb elemzést kívánó – kérdés a térség népesedésének Ratkó-korszakbeli alakulása: az erre kiterjedő vizsgálattal még adós a szakirodalom.

A kötet harmadik egysége – amely a könyv további kétharmadát teszi ki – egy három részből összetevődő adattár. Az elsőt, a településekre vonatkozó demográfiai alapadatok közlését jórészt feleslegesnek érezzük, hiszen még a szerző életében megjelent Kovács József lexikonja, amely némileg bővebben, de ugyanezeket az adatokat ismerteti az egész megyére vonatkozóan.³ Jóval fontosabb viszont a szerző egyes családokat bemutató adattára, amely az egy-egy településre vonatkozó családrekonstrukciós munkáknak jól használható kiegészítője lehet. Az idézetekkel bőven dúsított harmadik adattár az egykekérdés irodalmát tekinti át a 19. század végétől egészen 1990-ig, a két világháború közötti időszakra koncentrálva. A kötet bibliográfiával zárul, amely bár

³ Kovácsics József: *Baranya megyei népességtörténeti lexikon*. Budapest, 2003.

számos kapcsolódó művet felsorol, az Előszóban ígért könyvtárnyi szakirodalom áttekintéséről szó sincs – pedig ilyenről túlzás nélkül beszélhetünk.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy bár Kováts Zoltán nem tekintette magát az ormánsági kérdéskör szakavatott kutatójának, nemcsak a kötet címében ígért (ám meg nem valósult) célkitűzésével, hanem retorikájával, szemléleti hozzáállását kifejező sajátos megfogalmazásaival maga is bekapcsolódott egy olyan, a népesedési válság kiindulópontjának tartott térségről szóló diskurzusba, amelynek (ma már minden túlzás nélkül állíthatjuk) évszázados hagyománya van. Kováts Zoltán könyve így inkább egy létező s igen komoly szakmai igény kifejeződése maradt, amellett, hogy egyben tisztelgés a családrekonstrukció módszerének első hazai alkalmazója előtt.

Koloh Gábor Lajos

DEMOGRÁFIAI FOLYÓIRATSZEMLE

EUROPEAN JOURNAL OF POPULATION az Európai Népesedési Társaság folyóirata **2012. No. 4.**

- REES, P. – VAN DER GAAG, N. – DE BEER, J. – HEINS, F.: European Regional Populations: Current Trends, Future Pathways, and Policy Options.
HAANDRIKMAN, K. – VAN WISSEN, L. J. G.: Explaining the Flight of Cupid's Arrow: A Spatial Random Utility Model of Partner Choice.
BUKODI, E.: Serial Cohabitation among Men in Britain: Does Work History Matter?
DÉSESQUELLES, A. F. – SALVATORE, M. A. – PAPPAGALLO, M. – FROVA, L. – PACE, M. – MESLÉ, F. – EGIDI, V.: Analysing Multiple Causes of Death: Which Methods For Which Data? An Application to the Cancer-Related Mortality in France and Italy.
AASSVE, A. – MERONI, E. – PRONZATO, C.: Grandparenting and Childbearing in the Extended Family.

JOURNAL OF MARRIAGE AND FAMILY az USA Családi Kapcsolatok Nemzeti Tanácsának folyóirata **2012. No. 5.**

- McHALE, S. M. – UPDEGRAFF, K. A. – WHITEMAN, S. S.: Sibling Relationships and Influences in Childhood and Adolescence.
PILKAUSKAS, N. V.: Three-Generation Family Households: Differences by Family Structure at Birth.
CHUN BUN LAM – McHALE, S. M. – CROUTER, A. C.: The Division of Household Labor: Longitudinal Changes and Within-Couple Variation.
LEE, K. S. – HIROSHI ONO: Marriage, Cohabitation, and Happiness: A Cross-National Analysis of 27 Countries.

- LAU, C. Q.: The Stability of Same-Sex Cohabitation, Different-Sex Cohabitation, and Marriage.
- DeMARIS, A. – SANCHEZ, L. A. – KRIVICKAS, K. Developmental Patterns in Marital Satisfaction: Another Look at Covenant Marriage.
- GUSTAFSSON, H. C. – COX, M. J. – The Family Life Project Key Investigators: Relations among Intimate Partner Violence, Maternal Depressive Symptoms, and Maternal Parenting Behaviors.
- YODANIS, C. – LAUER, S. – OTA, R.: Interethnic Romantic Relationships: Enacting Affiliative Ethnic Identities.
- BOERTIEN, D.: Jackpot? Gender Differences in the Effects of Lottery Wins on Separation.
- GROMOSKE, A. N. – MAGUIRE-JACK, K.: Transactional and Cascading Relations between Early Spanking and Children's Social-Emotional Development.
- UPDEGRAFF, K. A. – PEREZ-BRENA, N. J. – BARIL, M. E. – McHALE, S. M. – UMAÑA-TAYLOR, A. J.: Mexican-Origin Mothers' and Fathers' Involvement in Adolescents' Peer Relationships: A Pattern-Analytic Approach.
- SPELLINGS, C. R. – BARBER, B. K. – OLSEN, J. A.: Political Activism of Palestinian Youth: Exploring Individual, Parental, and Ecological Factors.
- PILLEMER, K. – MUNSCH, C. L. – FULLER-ROWELL, T. – RIFFIN, C. – SUITOR, J. J.: Ambivalence toward Adult Children: Differences between Mothers and Fathers.
- MAN GUO – IRIS CHI – SILVERSTEIN, M.: The Structure of Intergenerational Relations in Rural China: A Latent Class Analysis.
- DYER, W. J. – PLECK, J. – McBRIDE, B.: Using Mixture Regression to Identify Varying Effects: A Demonstration with Paternal Incarceration.
- TURNEY, K. – SCHNITTKER, J. – WILDEMAN, C.: Those They Leave Behind: Paternal Incarceration and Maternal Instrumental Support.
- MCQUILLAN, J. – GREIL, A. L. – SHREFFLER, K. M. – WONCH-HILL, P. A. – GENTZLER, K. C. – HATHCOAT, J. D.: Does the Reason Matter? Variations in Childlessness Concerns among U.S. Women.
- HOUSTON SU, J.: Pregnancy Intentions and Parents' Psychological Well-Being.

POPULATION⁴

a Francia Nemzeti Népszégtudományi Intézet folyóirata
2012. No. 3.

- JOBARD, F. – LEVY, R. – LAMBERTH, J. – NEVANEN, S.: Measuring Appearance-Based Discrimination: An Analysis of Identity Checks in Paris.
- BOZON, M. – RAULT, W.: From Sexual Debut to First Union. Where do Young People in France Meet their First Partners?
- GOLAZ, V. – LELIÈVRE, É.: A Retrospective Analysis of the Life Courses of Île-de-France Residents Born between 1930 and 1950.
- MARTI, M. – RÓDENAS, C.: Measuring International Migration through Sample Surveys: Some Lessons from the Spanish Case.

⁴ A Population összes száma teljes terjedelemben megjelenik francia és angol nyelven is.

CONGOST, R. – PORTELL, J. – SAGUER, E. – SERRAMONTMANY, A.: Dispensation from Banns: A Data Source for Historical Demography and Social History.

POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW

az Amerikai Népesedési Tanács folyóirata

2012. No. 4.

- CHERLIN, A. J.: Goode's World Revolution and Family Patterns: A Reconsideration at Fifty Years.
- SIRONI, M. – FURSTENBERG, F. F.: Trends in the Economic Independence of Young Adults in the United States: 1973–2007.
- MACUNOVICH, D. J.: Relative Cohort Size, Relative Income, and Married Women's Labor Force Participation: United States, 1968–2010.
- KUHN, R.: On the Role of Human Development in the Arab Spring.
- DEMENY, P.: Geopolitical Aspects of Population in the Twenty-First Century.
- ESTEVE, A. – GARCÍA-ROMÁN, J. – LESTHAEGHE, R.: The Family Context of Cohabitation and Single Motherhood in Latin America.

POPULATION RESEARCH AND POLICY REVIEW

a KLUWER Akadémiai Kiadó és a Déli Demográfiai Egyesület folyóirata

2012. No. 6.

- SOUTH, S. J. – TRENT, K. – BOSE, S.: India's 'Missing Women' and Men's Sexual Risk Behavior.
- YOUNT, K. M. – HALIM, N. – HEAD, S. – SCHULER, S. R.: Indeterminate Responses to Attitudinal Questions about Intimate Partner Violence against Women in Rural Bangladesh.
- WAN-CHI CHEN: The Changing Pattern of Educational Differentials in Divorce in the Context of Gender Egalitarianization: The Case of Taiwan.
- THÉVENON, O. – LUCI, A.: Reconciling Work, Family and Child Outcomes: What Implications for Family Support Policies?
- DE LIMA AMARAL, E. F.: The Decomposition of Economic Outcomes as a Result of Changes in Brazil's Male Age–Education Structure.
- PIOTROWKI, M. – YOK-FONG PAAT: Determinants of Educational Attainment in Rural Thailand: A Life Course Approach.

POPULATION STUDIES

a Londoni Közgazdasági Főiskola Népeségvizsgáló Bizottságának folyóirata

2012. No. 3.

- SINGH, A. – CHALASANI, S. – KOENIG, M. A. – MAHAPATRA, B.: The Consequences of Unintended Births for Maternal and Child Health in India.
- MOULTRIE, T. A. – SAYI, T. S. – TIMÆUS, I. M.: Birth Intervals, Postponement, and Fertility Decline in Africa: A New Type of Transition?

- MURPHY, M. – DI CESARE, M.: Use of an Age-Period-Cohort Model to Reveal the Impact of Cigarette Smoking on Trends in Twentieth-Century Adult Cohort Mortality in England and Wales.
- GRANT, M. J. – YEATMAN, S.: The Relationship between Orphanhood and Child Fostering in Sub-Saharan Africa, 1990s–2000s.
- BERMÚDEZ, S. – BLANQUERO, R. – HERNÁNDEZ, J. A. – PLANELLES, J.: A New Parametric Model for Fitting Fertility Curves.
- NÍ BHRÓLCHÁIN, M. – BEAUJOUAN, É.: Fertility Postponement Is Largely Due to Rising Educational Enrolment.
- THORNTON, A. – GHIMIRE, D. J. – MITCHELL, C.: The Measurement and Prevalence of an Ideational Model of Family and Economic Development in Nepal.